

УДК 007 : 304 : 659. 3

Н. С. Желіховська – кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри історії журналістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ідея глобалізації в українській публіцистиці першого десятиліття ХХІ ст.

*Роботу виконано на кафедрі історії журналістики
Інституту журналістики КНУ
ім. Тараса Шевченка*

У статті досліджено основні ідеї, які репрезентують суспільний дискурс глобалізації в сучасній українській публіцистиці.

Ключові слова: публіцистика, глобалізація, дискурс.

Желиховская Н. С. Идея глобализации в украинской публицистике первого десятилетия ХХІ в.

Исследуются основные идеи, которые характеризуют развитие общественного дискурса глобализации в современной украинской публицистике.

Ключевые слова: публицистика, глобализация, дискурс.

Zhelikhovska N. S. The Idea of Globalization of the Ukrainian Publicism in the First Decade of XXI Century. The typical peculiarities of public discourse of the globalization on the pages of the modern Ukrainian periodicals are investigated in the article.

Key words: publicism, globalization, discourse.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний етап глобалізації характеризується кризою світового управління, яка зумовлена відсутністю консенсусу в правлячій еліті щодо розподілу світових ресурсів і забезпечення глобальної безпеки. Долаючи старі проблеми, глобалізація породжує нові, наприклад нові нерівності, надаючи перевагу могутнім державним утворенням, у той час як слабкі держави приречені виконувати роль аутсайдерів. Однією з основних проблем сучасного світу, у якому інформація, технології та ідеї безперешкодно проникають крізь національні кордони, є пропагування транснаціональних форм життя з принципово новими характеристиками, що дезорієнтують особистість у сфері нових соціокультурних норм і цінностей.

Актуальність дослідження публіцистичного дискурсу глобалізації визначається необхідністю вивчення характерних тенденцій висвітлення суспільно значимої проблематики публіцистичних матеріалів, які цілеспрямовано впливають на формування суспільних настроїв і стереотипів щодо переваг та ризиків глобалізаційних процесів, створюють світоглядно-ціннісні орієнтири й нові форми світобачення, що визначають певну життєву позицію українського суспільства в процесі творчої реорганізації сучасного світу. «Суспільні ж настрої – це емоційні стани, пов'язані зі здійсненням чи неможливістю здійснення чогось, з різними фазами боротьби за здійснення тих або інших надій і сподівань, думок і задумів цілих спільнот. Масові настрої, таким чином, виникають і розвиваються на основі настроїв індивідуальних як однакових переживань сукупності індивідів з приводу відповідності суспільному настроєві, що вважається нормою, власних внутрішніх станів» [1, 93]. Як зауважує В. Різун, перехідні масового настрою в суспільну думку сприяють насамперед ЗМК: «вони кристалізують, а відтак і раціоналізують настрої, роблять його усвідомлюваним через багаторазові повтори настрою своїми каналами, акцентування уваги аудиторії на тих чи інших його компонентах» [1, 95].

Для дослідників суспільних трансформацій, термін «глобалізація», що з'явився в 70-х роках ХХ ст. для позначення нової концепції розвитку суспільства й на початку 90-х увійшов у широкий науковий обіг, досі залишається суперечливим і недостатньо вивченим поняттям. Варто зазначити, що в арсеналі суспільних наук – безліч різноманітних дефініцій та концепцій глобалізації. Політологи визначають глобалізацію як «об'єктивний процес реструктуризації та якісного розвитку міжнародного середовища, або глобальної соціально-економічної системи» [4, 28]. У категоріях політичної науки й відповідно до наявної міжнародної практики зміст цього поняття визначають як «процес створення цілісної глобальної економіки, міжнародно-політичного оформлення цієї цілісності та

прагнення транснаціональних еліт скористатися її можливостями для налагодження системи глобального управління» [4, 29].

У сфері соціальних комунікацій згаданий термін трактується як «процес, що охоплює всю земну кулю, тобто всесвітній, всебічний, повний, універсальний, загальний, об'єктивний процес, направлений на посилення взаємозв'язків та взаємозалежності всіх країн і народів, на виникнення спільних проблем, що стосуються усього людства. ...Глобалізація є процесом цивілізаційного масштабу, який об'єднує потоки інформації, товарів, кадрів, що призводять до створення однорідної світової культури...» [2, 65–66].

Мета нашого дослідження – окреслити основні ідеї, у яких розвивається дискурс глобалізації в українській публіцистиці першого десятиліття XXI ст. щодо успішної інтеграції України в європейський і світовий економічний простір та здатності нашої держави реалізувати свій потенціал в умовах розгортання глобалізаційних процесів. **Об'єктом** дослідження стали матеріали, опубліковані протягом 2000–2010 рр. на сторінках газети «День».

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Різні аспекти публіцистичного дискурсу неодноразово перебували в полі зору таких українських учених, як Л. Василик, В. Здоровега, Н. Зелінська, В. Кулик, В. Лизанчук, Й. Лось, В. Різун, Н. Сидоренко, К. Серажим, Т. Хоменко та ін. Проте публіцистичний дискурс глобалізаційних викликів сучасного світу залишається малодослідженим явищем.

У цій роботі розглянуто публікації відомих українських науковців та публіцистів, надруковані впродовж 2000–2010 рр. на сторінках газети «День» і присвячені проблемам розвитку процесу світової глобалізації.

Розглядаючи перспективи цивілізації в контексті процесу глобалізації, сучасні вчені акцентують увагу на тому, що «...масове впровадження глобальних інформаційно-телекомунікаційних систем привело до можливості управління не тільки матеріальними ресурсами біосфери, а й суспільною свідомістю» [3, 19]. Науковці зазначають, що інформаційна вразливість держави значною мірою залежить від розв'язання завдань формування й управління процесами суспільної свідомості, виробництва й репродукції національних інформаційних ресурсів, а невирішеність цих завдань створює умови для інформаційної експансії країн із розвинутими демократіями.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. До обговорення перспектив та особливостей українського досвіду глобалізації на сторінках газети «День» долучилися відомі українські науковці, публіцисти й громадські діячі: Є. Головаха «Людське обличчя глобалізації» (2001. – № 240. – 28 груд.); Д. Затонський «Розвиток має свою внутрішню мудрість» (2002. – № 78. – 26 квіт.); Л. Костенко «Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф» (2003. – № 76. – 25 квіт.); В. Лизанчук «Українське “Я” у процесі глобалізації» (2004. – № 88. – 22 трав.); В. Герасимчук «Авантюризм, дурість, безробіття...» (2004. – № 149. – 21 серп.); І. Дзюба «Глобалізація й майбутнє культури» (2006. – № 112. – 12 лип.); С. Кримський «У сучасному глобалізованому світі Україна має всі можливості для того, щоб зіграти роль цивілізаційного центру» (2006. – № 129. – 4 серп.); М. Жулинський «...Давайте розглядати людину...» (2008. – № 56. – 27 берез.); А. Миселюк «Україна перед викликами глобалізації» (2000. – № 99. – 6 черв.); В. Стус, І. Константинова «Глобалізація завершується» (2008. – № 217. – 28 лист.); С. Грабовський «Україна та глобальні виклики» (2009. – № 194. – 28 жовт.).

У матеріалах вітчизняних авторів досліджується проблема розвитку людини як особистості в контексті яскраво виражених гуманістичних ідей. Зокрема, М. Жулинський наголошує, що Україна повинна вийти на шлях гуманітарного розвитку, а це передбачає розглядати людину як головний національний ресурс. Ефективна реалізація національного людського потенціалу має бути домінантою державної політики, що орієнтується на «цінності самореалізації», а не на «цінності виживання». Низька якість життя зумовлює пониження морального й духовного тону нації, сприяє поширенню штучної глобальної культури, яка творить так звану космополітичну публіку, наповнену вульгарним скепсисом до своєї національної культури, зневагою до своєї мови, історії, традицій, моральних цінностей та духовних набутків нації. Національна культура втрачає свою автономію внаслідок глобальних «зазіхань», що призводить до національного зневілювання особи й до бездуховності. На думку автора, Україна виявилася не підготовленою до інформаційної революції,

яка «навално» обвалилася на українську людину, не захищену духовною оболонкою національної ідентичності, усім комплексом національних цінностей і пріоритетів.

Розмірковуючи про національний, людський вимір і гуманізацію глобалізаційних процесів, В. Лизанчук також розглядає людину як найвищу соціальну цінність, а чіткі національні орієнтири в усіх сферах життя України – як найголовніші передумови зведення до мінімуму негативного впливу глобалізації. На думку автора, наша цивілізація збереже себе за умови збереження культури, духовності, мови кожного народу, адже мудрість діалогу культур – в умінні збирати «краплини відмінностей у безмежній океан добра». У цьому контексті пріоритетного значення набуває національне, морально-духовне виховання, а збереження й розвиток української мови та культури є основою безпеки української нації. Щоб гідним був український внесок у загальносвітову культуру людяності, потрібно зосередитися на найважливіших факторах збереження й формування національного «Я» – на освіті, науці, інформації. Учений переконаний, що утвердження національної свідомості є адекватною захисною реакцією суспільства на руйнівний вплив відцентрових сил, пов'язаних із глобалізацією, тому в сучасних умовах загострилися дві світові тенденції: глобалізація та ренаціоналізація, тобто духовне й національне відродження народів і народностей, творення їхніх нових держав.

Дві протилежні світові тенденції розвитку глобалізації також досліджують В. Стус та І. Константинова. На думку авторів, головна функція глобалізації – порівняно швидке поширення технологій модерну на максимально можливому просторі – близька до виконання й перші ознаки її вичерпання з'явилися ще в 70-ті роки. І хоча глобалізація як наймогутніший цивілізаційний процес має величезну інерцію, можна впевнено сказати, що глобалізація зміниться зворотним домінуючим процесом – регіоналізацією. Ще не є очевидним, але вже чітко проглядається тенденція мовної регіоналізації: єдиної мови міжнародного спілкування в різних регіонах планети не буде так само, як немає єдиного світового автомобіля. Регіоналізація, що розпочнеться, розв'яже більшість питань глобалізації, у тому числі й велику кількість екологічних проблем.

На глибоке переконання С. Кримського, слово «глобалізація» набуло помилкової привабливості значення та перетворилося на вестернізацію, тобто нав'язування західного способу життя іншим народам на тій підставі, що західна цивілізація накопичила досвід науково-технічної революції як досвід виживання. Ідеться про диктат технологічно найбільш розвинених країн у ставленні до економічно слабких, нав'язування їм своєї волі з метою економічного й політичного підкорення. Вестернізація призводить до посилення соціальних і національних суперечностей у світі, оскільки спирається на ідею ліквідації національних кордонів в економіці, неминуче залучаючи національні економіки до світового ринку, де перемагає найсильніший унаслідок жорсткої конкурентної боротьби. Утім, на думку науковця, сучасні процеси глобалізації не стосуються антропологічних основ всесвітньої історії та культури: людство і було, і залишається етнічним архіпелагом. Автор переконаний, що, маючи у своєму розпорядженні один із наймогутніших культурних потенціалів, у сучасному глобалізованому світі Україна має всі можливості для того, щоб зіграти роль цивілізаційного центру, адже в історичному плані Україна була центром світових комунікацій, суб'єктом нової греко-слов'янської православної цивілізації, історично покликаним завершити утвердження християнства у світі. Тому вчений вважає перспективною ідею створення в Україні Центру духовності XXI ст., який би усебічно займався вивченням проблем формування цивілізації солідарності, консенсусу та партнерства.

А поки що зі «скреготом залізної завіси» і «легким вітерцем» всесвітньої глобалізації входять у наше життя трудова міграція, а разом із нею й рабовласництво. Як пояснює В. Герасимчук, у сучасному розумінні «раби» – це, зазвичай, трудові мігранти-невдахи. Але глобалізація, звісно, не є причиною виникнення торгівлі людьми, а лише тлом для цього транснаціонального явища. Дослідниця переконана, що работоргівлі в Україні сприяють «авантюризм, дурість та безробіття».

Розглядаючи явище глобалізації як безумовний факт історії, який вимагає від України піднесення свого суспільно-звичаєвого та культурного потенціалу, І. Дзюба й Л. Костенко пропагують ідею створення громадянського суспільства з новою якістю мислення, щоб не минуло формувало сучасний тип українця, а щоб сучасний українець був здатен формувати майбутнє.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Варто зазначити, що нинішню глобалізацію українські публіцисти не схильні міфологізувати, удаючи, що вона може вирішити всі проблеми для України. Єдині правила гри, які так переконливо пропагують провідні західні експерти, в

українських реаліях не сприймаються як міст для подолання прірви між багатими та бідними країнами. Вітчизняні науковці наголошують на тому, що багатоманітність культур була й залишається джерелом творчих здібностей людства та підставою для його самоповаги. Щоб в умовах інтернаціонального суспільства споживання з успіхом протистояти глобальній системі стандартів й уніфікацій, ми повинні забезпечити себе повноцілним культурним потенціалом, вірою та стійким морально-духовним імунітетом власної національної ідентичності. Глобальні виклики вимагають вирішення ключових питань, які давно постали перед Україною: доларизація української економіки, а разом із нею й свідомості більшості громадян, неокolonізаторський ідеологічний вплив третьорядного західного та російського продукту на національно-культурний інформаційний простір і, нарешті, виклик Інтернету – проблема, як зазначає С. Грабовський, недооцінена й громадською думкою, й політиками, й інтелектуалами. В Інтернеті має бути потужний український сегмент і за мовою і за змістом, оскільки це сьогодні не тільки засіб спілкування та передачі інформації, а й спосіб формування людських ментальних настанов, певних світоглядних орієнтирів.

Список використаної літератури

1. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі 0303 журналістика та ін формація / Різун В. В. – К. : Просвіта, 2008. – 260 с.
2. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / [авт.–сост. В. А. Ильганова]. – Харьков : Городская тип., 2009. – 392 с.
3. Чічановський А. А. Інформаційний простір – основа інтеграційно-деінтеграційних процесів цивілізації // Публіцистика і політика : [зб. наук. пр. Вип. 1 (6) / А. Чічановський, О. Стариш / за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. А. А. Чічановського] / – К. : Грамота, 2009. — С. 7–40.
4. Шергін С. О. Політологічний дискурс глобалізації // Глобалізація і глобальне управління: історичний, соціальний та політологічний виміри : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. / С. О. Шергін ; відп. ред. С. О. Шергін. – К. : Центр вільної преси, 2009. – С. 27–30.

УДК 316.77

А. Ю. Миколаєнко – студентка IV курсу Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв;
С. В. Жигун – кандидат філологічних наук, доцент Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв

Стереотипи масової свідомості в сучасній літературно-публіцистичній критиці

Роботу виконано на кафедрі видавничої справи та редагування КНУКіМ

Розглянуто стереотипи масової свідомості в літературно-публіцистичній критиці на прикладі публікацій у пресі та електронних виданнях про роман Василя Шкляра «Чорний Ворон». У статті визначено вплив стереотипних уявлень на читачів.

Ключові слова: стереотипи, літературно-публіцистична критика, колоніальні стереотипи, гендерні стереотипи.

Миколаєнко А. Ю., Жигун С. В. Стереотипы массового сознания в современной литературной критике. Рассмотрены стереотипы массового сознания в литературно-публицистической критике на примере публикаций в прессе и электронных изданиях о романе Василя Шкляра «Черный Ворон». В статье определено влияние стереотипных представлений на читателей.

Ключевые слова: стереотипы, литературно-публицистическая критика, колониальные стереотипы, гендерные стереотипы.

Mykolavenko A. Yu., Zhigun S. V. Stereotypes of Mass Consciousness in Contemporary Literary-Publicistic Criticism. The article deals with stereotypes of mass consciousness in literary-publicistic criticism for example publications in press and electronic editions about the novel of Vasyl Shklyar «Chorniy Voron». The stereotypes influence on readers have been demonstrated in the article.

Key words: stereotypes, literary-publicistic criticism, colonial stereotypes, gender stereotypes.